

Bureauonderzoek

Projectnummer: 353871

Referentienummer: Referentienummer

Datum: 12-9-2017

Archeologisch onderzoek Ruimte voor Ruimte locatie Laarspad te
Gilze (gemeente Gilze en Rijen)

SWECO ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 2109

Definitief

Verantwoording

Titel	Archeologisch onderzoek Ruimte voor Ruimte locatie Laarspad te Gilze (gemeente Gilze en Rijen)
Subtitel	Bureauonderzoek SWECO ARCHEOLOGISCHE RAPPORTEN 2109
ISSN-nummer	2468-4813
Projectnummer	353871
Referentienummer	SWNL353871
Revisie	0
Datum	5 september 2017
Auteurs	Jan Jaap Hekman, senior KNA-archeoloog (986575) & Jitske Blom, senior KNA- prospector (596281)
E-mailadres	janjaap.hekman@sweco.nl
Gecontroleerd door	Hilde Boon senior KNA-archeoloog (766260)
Paraaf gecontroleerd	
Goedgekeurd door	Marc Zwaanswijk teammanager
Paraaf goedgekeurd	

Sweco voert archeologisch onderzoek uit onder procescertificaat BRL 4000 'Archeologie' (versie 4.0) en de protocollen 4001, 4002, 4003 en 4004. De archeologische werkzaamheden worden uitgevoerd in overeenstemming met de Kwaliteitsnorm van de Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4.0).

Administratieve gegevens

Uitvoerder	Sweco Nederland B.V.	
Provincie	Noord-Brabant	
Gemeente	Gilze en Rijen	
Plaats	Gilze	
Toponiem	Laarspad	
Kaartbladnummer	50E	
Kadastrale gegevens	n.v.t.	
x/y-coördinaten	NW	x: 123.941 / y: 394.924
	NO	x: 123.505 / y: 394.701
	ZO	x: 123.568 / y: 394.499
	ZW	x: 123.276 / y: 394.398
Opdrachtgever	Ruimte voor Ruimte	
Onderzoeksmeldingsnummer	4557006100	
Archis monumentnummer	n.v.t.	
Archis waarnemingsnummer	n.v.t.	
Oppervlakte plangebied	7 ha	
Bevoegde overheid	Gemeente Gilze en Rijen (deskundige bevoegde overheid: regioarcheologen programmabureau WWB)	
Projectmedewerkers	Jitske Blom (senior KNA prospector 596281), Jan Jaap Hekman (senior KNA-archeoloog 986575)	
Periode van uitvoering	Juli-augustus 2017	
Beheer en plaats van documentatie	Sweco Nederland	

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding van het onderzoek	7
1.2 Methodiek.....	7
1.3 Doelstelling en vraagstelling	8
2 Bureauonderzoek	9
2.1 Afbakening plangebied, huidig gebruik en toekomstig gebruik	9
2.1.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	9
2.1.2 Huidig gebruik van het plangebied.....	9
2.1.3 Toekomstig gebruik van het plangebied.....	9
2.2 Aardwetenschappelijke kenmerken.....	10
2.3 Archeologische waarden.....	11
2.3.1 Archeologische verwachtings- en beleidskaart.....	14
2.3.2 Archeologische Monumenten	11
2.3.3 Archeologische waarnemingen en onderzoeken	12
2.4 Historische situatie en mogelijke verstoringen	18
2.4.1 Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)	18
2.4.2 Oude kaarten, ondergrondse bouwhistorische waarden en mogelijke verstoringen	19
3 Gespecificeerde verwachting.....	21
4 Conclusie en advies	22
4.1 Conclusie	22
4.2 Advies	22
Literatuurlijst en gebruikte bronnen	24

Bijlage 1 – Locatie van het plangebied

Bijlage 2 – Hoogtekaart

Bijlage 3 – Bodemkaart

Bijlage 4 – Bekende archeologische gegevens

Samenvatting

Aanleiding voor het archeologische bureauonderzoek is het voorgenomen plan voor nieuwbouw van een aantal woningen in het plangebied Ruimte voor Ruimte locatie Laarspad te Gilze, gemeente Gilze en Rijen. De exacte aard en omvang van de hiermee gepaard gaande bodemingrepen zijn nog niet bekend. Dit bureauonderzoek is onderdeel van een bestemmingsplanprocedure.

Het plangebied ligt ten zuidwesten van de kern van Gilze en is op het moment van schrijven van dit bureauonderzoek in gebruik als landbouwgrond. De bodem van het plangebied bestaat uit hoge zwarte enkeerdgronden die gevormd zijn in lemig fijn zand (code zEZ21) met een onvergraven humeuze bovengrond die dikker is dan 50 cm (plaggendeek of esdek).

In het plangebied zijn geen archeologische waarden bekend en er zijn niet eerder archeologische onderzoeken uitgevoerd. In de nabije omgeving zijn verschillende vondstmeldingen bekend en zijn enkele archeologische onderzoeken uitgevoerd. Ten noordoosten van het plangebied ligt een archeologisch terrein met de laatmiddeleeuwse resten van Gilze.

Het plangebied ligt geheel in een gebied met een hoge archeologische verwachting. De beleidskaart geeft voor deze waarde aan dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij bodemingrepen groter dan 500 m² en dieper dan 0,4 m -mv. Het meest zuidelijke punt van het plangebied ligt nog net in een zone met een hoge archeologische verwachting vanwege de historische kern (i.c. de Horst). Hier dient bij bodemingrepen groter dan 250 m² en dieper dan 0,4 m -mv een archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd.

De archeologische verwachting voor het plangebied is hoog voor bewoningsresten uit het Laat-Paleolithicum tot en met de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek wordt voor het gehele plangebied geadviseerd een vervolgonderzoek uit te voeren in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO-O, verkennend booronderzoek) in combinatie met een oppervlaktekartering.

Tabel 1.1 Overzicht van archeologische perioden¹

Periode	Tijd		
Laat-Paleolithicum (Oude Steentijd)		tot	9.000 v.Chr.
Mesolithicum (Midden Steentijd)	9.000 v.Chr.	-	4.900 v.Chr.
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	5.325 v.Chr.	-	1.900 v.Chr.
Bronstijd	1.900 v.Chr.	-	800 v.Chr.
IJzertijd	800 v.Chr.	-	12 v.Chr.
Romeinse Tijd	12 v.Chr.	-	450 n.Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1.050 n.Chr.
Late Middeleeuwen	1.050	-	1.500 n.Chr.
Nieuwe Tijd	1.500	-	heden

Tabel 1.2 Indeling van het Kwartair

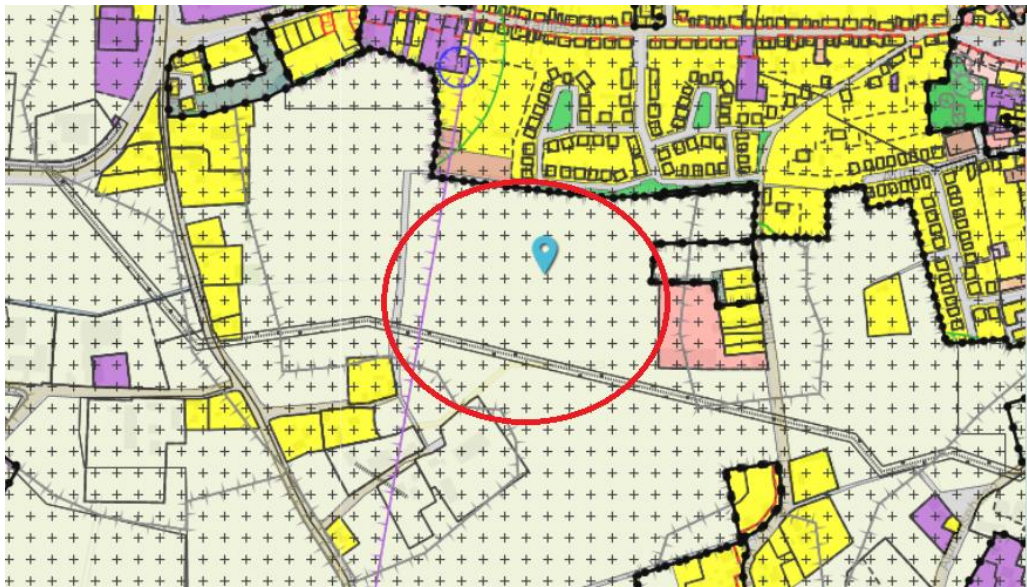
chronostratigrafie		jaren geleden	
Kwartair	Holoceen	Subatlanticum	3.000 - heden
		Subboreaal	5.000 - 3.000
		Atlanticum	8.000 - 5.000
		Boreaal	9.000 - 8.000
		Preboreaal	10.000 - 9.000
	Pleistoceen	Laat	130.000 - 10.000
		Weichselien (ijstijd)	120.000 - 10.000
		Eemien	130.000 - 120.000
		Midden	800.000 - 130.000
		Saalien (ijstijd)	200.000 - 130.000
		Elsterien (ijstijd)	400.000 - 315.000
		Vroeg	2.400.000 - 800.000

¹ Bron: Archeologisch Basis Register 1992.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In opdracht van Ruimte voor Ruimte heeft Sweco Nederland B.V. een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd naar de plangebied Ruimte voor Ruimte locatie Laarspad te Gilze, gemeente Gilze en Rijen (zie bijlage 1). De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen tot de bouw van nieuwe woningen. Er is een stedenbouwkundige verkenning opgesteld, maar nog geen gedetailleerde uitwerking. Het onderzoek wordt uitgevoerd in het kader van een bestemmingsplanprocedure.

Afbeelding 1.1 ligging plangebied (in de rode cirkel) op de plankaart van het bestemmingsplan Buitengebied, gemeente Gilze en Rijen (bron: ruimtelijkeplannen.nl). De zone met ++ heeft een dubbelbestemming Waarde archeologie

1.2 Methodiek

Dit rapport betreft een standaardrapport zoals genoemd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Het bureauonderzoek bestaat uit elf processtappen:

1. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied; vaststellen consequenties toekomstig gebruik (LS01)
2. Aanmelden onderzoek bij Archis
3. Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid (LS01)
4. Beschrijven huidig gebruik (LS02)
5. Beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen (LS03)
6. Beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden ondergrond (LS02, LS03, LS04)
7. Beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke kenmerken (LS04)
8. Opstellen gespecificeerde verwachting en formuleren onderzoeksstrategie (LS05)

9. Opstellen standaardrapport bureauonderzoek (LS06)
10. Aanleveren standaardrapport - afmelden onderzoek in Archis
11. Aanleveren digitale gegevens bij e-depot (DS05)

Processtappen 1 tot en met 7 leveren gegevens op basis waarvan de gespecificeerde verwachting (stap 8) wordt opgesteld. Deze stappen worden behandeld in paragraaf 1.1 en hoofdstuk 2. Processtap 9 resulteert in het voorliggende rapport. Processtappen 10 en 11 hebben betrekking op het openbaar maken van het bureauonderzoek voor derden bij onder meer Archis en het e-Depot.

1.3 Doelstelling en vraagstelling

De bodemingrepen die gepaard gaan met de geplande werkzaamheden zullen eventueel aanwezige archeologische resten in de bodem verstoren en/of vernietigen. Derhalve dienen voorafgaand aan die werkzaamheden de archeologische waarden binnen het plangebied in kaart te worden gebracht. Het doel van het bureauonderzoek is inzicht te krijgen in de archeologische waarde van het plangebied. Het onderzoek richt zich op de vraag of er in het plangebied archeologische waarden aangetroffen kunnen worden.

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig?
- Is het plangebied voldoende onderzocht. Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek wordt geadviseerd?

2 Bureauonderzoek

2.1 Afbakening plangebied, huidig gebruik en toekomstig gebruik

2.1.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied

Het plangebied ligt ten zuidwesten van de kern van Gilze. De exacte locatie van het plangebied wordt weergegeven in bijlage 1. Het onderzoeksgebied betreft een straal van ca. 250 m hieromheen.

2.1.2 Huidig gebruik van het plangebied

Het plangebied is momenteel in gebruik als agrarisch gebied. Voor zover bekend hebben er geen bodemsaneringen plaatsgevonden.²

2.1.3 Toekomstig gebruik van het plangebied

In het plangebied wordt woningbouw ontwikkeld. Er komen grote kavels met vrijstaande woningen. Daarnaast worden groene zones gecreëerd, ondergrondse infrastructuur (kabels en leidingen) en wegen aangelegd (zie afb. 2.1). Het is nog niet bekend tot hoe diep de bodem zal worden verstoord door de voorgenomen werkzaamheden.

Afbeelding 2.1 Schetsontwerp nieuwbouw woningen plangebied Ruimte voor Ruimte locatie Laarspad

² www.bodemloket.nl

2.2 Aardwetenschappelijke kenmerken

Om de landschapsgenese in beeld te brengen is gebruik gemaakt van bodemkaarten en geologische en geomorfologische kaarten. Met behulp hiervan worden de bodem en het landschap beschreven. Onderdeel van deze studie vormt een analyse van het Actueel Hoogtebestand Nederland.

Tabel 2.1 Aardwetenschappelijke informatie

Bron	Informatie
Geologie	Formatie van Sterksel: rivierzand en -grind (St1)
Geomorfologie	noordwesten: dekzandrug, al dan niet met oud bouwlanddek (3K14)
	centraal: terrasafzettingen met dekzand (3L12)
	zuidoosten: dekzandplateau, al dan niet met oud bouwlanddek (4F5)
Bodemkunde	Hoge zwarte enkeerdgronden (zEZ23, Grondwatertrap VI)
AHN	16,5 +NAP

Het plangebied is gelegen in het zuidelijke zandgebied (Berendsen, 2005). Dit is een relatief vlak gebied dat nooit door het landijs bedekt is geweest. Het gebied wordt gekenmerkt door het voorkomen van dekzand van de Formatie van Bortel aan het oppervlak (De Mulder et al. 2003). Het dekzand is tijdens de koudste periodes van de laatste ijstijd (het Weichselien, circa 120.000 tot 10.000 jaar geleden) onder invloed van de wind hier afgezet. Dit heeft gezorgd voor een landschap dat gekenmerkt wordt door dekzandruggen en -vlaktes, doorsneden door beekdalen. Gilze ligt op een dekzandrug die van Gilze via Rijen naar Alphen loopt.

Het plangebied ligt ten westen van de Centrale Slenk op het relatief hooggelegen Massief van Brabant. In de ondergrond van het plangebied komen onder het dekzandpakket de afzettingen van de Formatie van Sterksel voor (De Mulder et al., 2003). De afzettingen van de Formatie van Sterksel zijn gevormd tussen circa 900.000 en 200.000 BP. De formatie bestaat uit fluviatiele afzettingen van grof zand en grind met plaatselijk kleilagen. Het sediment is aangevoerd door de Rijn. Een groot deel van de Formatie van Sterksel is gevormd in het Vroeg en Midden Pleistoceen, tussen circa 800.000 en 120.000 BP.

Volgens de geomorfologische kaart ligt in het noordwestelijk deel van het plangebied een dekzandplateau met een oud bouwland (code 4F5). Dit blijkt echter niet uit het AHN. Hierop is te zien dat het reliëf in het plangebied van noordwest naar zuidoost geleidelijk oploopt (zie bijlage 2).

In het plangebied komen volgens de bodemkaart hoge zwarte enkeerdgronden voor die gevormd zijn in lemig fijn zand (code zEZ21; zie bijlage 3). Enkeerdgronden zijn gronden met een onvergraven humeuze bovengrond die dikker is dan 50 cm. Een dergelijk (opgebracht) humeus dek wordt ook wel een plaggende of esdek genoemd.³ Dit dek is

³ Plaggenbemesting ontstond in de Late Middeleeuwen als gevolg van een veranderend agrarisch gebruik, waarbij steeds meer akkerbouw werd toegepast. Voor de noodzakelijke bemesting werd de veestapel steeds meer gebruikt voor mestproductie in plaats van vlees, melk en huiden. Door de vloeibare bestanddelen van de mest te mengen met heideplaggen, grasplaggen, bosstrooisel en zand kwam meer bemesting beschikbaar voor de grotere arealen nieuw akkerland. Door de jaarlijkse bemesting met deze plaggen ontstonden door de tijd heen dikke mestdekken, die soms meer dan 1 m dik kunnen zijn. Deze worden op de Bodemkaart weergegeven als enkeerdgronden

ontstaan door het langdurig bemesten van arme zandgronden met potstalmest, bestaande uit een mengsel van plaggen, dierenmest en huisafval. Middels deze methode bleef een akker in deze nutriëntarme omgeving jaarlijks vruchtbaar. Deze methode werd in hoofdzaak toegepast vanaf het eind van de Middeleeuwen

2.3 Archeologische waarden

Om de reeds bekende archeologische waarden in beeld te krijgen, zijn diverse bronnen geraadpleegd, zoals de Archeologische Monumentenkaart (AMK), het Archeologisch Informatiesysteem (Archis) en archeologische verwachtings-, waarden- en/of beleidskaarten van het betreffende gebied. Er contact opgenomen met de Heemkring Molenheide.⁴

2.3.1 Archeologische Monumenten

De Archeologische Monumentenkaart (AMK) bevat een overzicht van belangrijke archeologische terreinen in Nederland. In het plangebied zijn geen AMK-terreinen geregistreerd. Ten oosten van het plangebied ligt een AMK-terrein (zie tabel 2.2 en bijlage 4).

Tabel 2.2 Monumenten in het plangebied en in de directe omgeving van het plangebied

monumentnummer	complex	datering	waarde
16837	Oude dorpskern van Gilze	Middeleeuwen-Nieuwe tijd	Terrein van hoge archeologische waarde

Het terrein van hoge archeologische waarde (monumentnummer 16837) betreft de oude dorpskern van de huidige plaats Gilze. Deze begrenzing is gebaseerd op historische kaartbeeld uit midden van de 19e eeuw. De bewoningsgeschiedenis van Gilze gaat terug tot voor 1250. De volgende beschrijving van monument 16837 is de AMK opgenomen:

"Oude dorpskern van Gilze. Middeleeuwse bewoning voor 1250. Op de AMK-Noord Brabant zijn historische stads- en dorpskernen en clusters oude bebouwing als gebieden van hoge archeologische waarde aangegeven. Dit is op grond van het belang van deze locaties, waar de wortels van de huidige dorpen of steden kunnen liggen. De selectie en begrenzing van deze kernen is gebaseerd op 16e-eeuwse (Van Deventer) en vroeg 20e-eeuwse kaarten (Bonnebladen). Binnen deze contouren kunnen in de bodem resten van vroegmoderne en waarschijnlijk ook van laatmiddeleeuwse (vanaf circa 1300 AD) bewoning aangetroffen worden. Ook sporen van oudere bewoning kunnen aanwezig zijn. Bedacht dient echter te worden dat de bewoning in de vroege en volle middeleeuwen (tot circa 1300 AD) een meer dynamisch karakter gehad kan

(bodemtypes bEZ... en zEZ...). Kleinere ophogingen (eenmansesjes of kampen) worden niet altijd weergegeven op de bodemkaart. Het gebruik van een potstal dateert waarschijnlijk pas vanaf de 18e en 19e eeuw. In de periode daarvoor werd de mest buiten de stal gemengd met plaggen of zand. De dikte van de ophoging door plaggenbemesting wordt in verband gebracht met de ouderdom, dat wil zeggen hoe dikker de es hoe ouder die is (uitgaande van een gemiddelde toename van 1 mm per jaar). Echter de dikte van de esdek is tevens sterk afhankelijk van de gebruikte bodemmateriaal (heide- en grasplaggen of zand en ook de afstand van de akker ten opzichte van de boerderij speelt hierin een factor. Dichtbij gelegen akkers zullen relatief meer esdek hebben gekregen dan veraf gelegen akkers. Het kleurverschil tussen zwarte en bruine enkeerdgronden (plaggendecken) is terug te voeren op de herkomst van de gebruikte plaggen. Bruine plaggendecken ontstaan door het afsteken en gebruiken van plaggen uit laaggelegen graslanden, zoals beekdalen; de zwarte plaggendecken zijn opgebouwd uit afgestoken heideplaggen.

⁴ Bij schrijven van dit rapport is helaas nog geen reactie ontvangen.

hebben en dat de plaats en grens ervan niet perse hoeft samen te vallen met die van de latere bewoning.”

2.3.2 Archeologische vondstlocaties en onderzoeken

In het Archeologisch Informatiesysteem (Archis3) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed staan alle bekende archeologische waarnemingen en onderzoeken geregistreerd. In het plangebied zijn geen waarnemingen of eerder uitgevoerde archeologische onderzoeken geregistreerd. In de directe omgeving, binnen een straal van circa 500 m, zijn drie vondstlocaties/waarnemingen geregistreerd en zijn een aantal onderzoeken uitgevoerd (zie tabel 2.3 en 2.4 en bijlage 4).

Tabel 2.3 Vondstlocaties in en in de directe omgeving van het plangebied

zaakID / Archis2	complex	verwerving	datering
2875828100/31264	Kerk, smederij	Opgraving	Late Middeleeuwen B – Nieuwe tijd
2915736100/37832	Bewoning	Opgraving	Vroeg Middeleeuwen – Late Middeleeuwen
onbekend/432667	Onbekend	Onbekend	Onbekend

Deze drie waarnemingen/vondstmeldingen liggen allemaal in de historische kern van Gilze, ten noordoosten van het onderhavige plangebied:

2875828100: "een ROB onderzoek, o.l.v. J.Ypey, uitgevoerd in het westdeel van de kerk van Gilze. Geen resten van een ouder gebouw aangetroffen. Het huidige -toen zwaar beschadigde- gebouw dateert vlg. Ypey uit de laat 15e of vroeg 16e eeuw. Er heeft een klokkengieterij in het schip vlak bij de toren gezeten. Datering is gebaseerd op stratigrafische overwegingen (verloop insteek). Gedeelten van lemen mantel nog in situ. Vondstmateriaal uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd bestaande uit een keramische gietmal, bouwkeramiek en een zilveren munt."⁵

2915736100: Naar aanleiding van de te realiseren bouw van een appartementencomplex op een terrein ten noorden van de Sint Petrus-Bandenkerk te Gilze werd door het IPP een onderzoek uitgevoerd. Het terrein bleek door 18e eeuwse en latere ingrepen zwaar verstoord te zijn. Van de veronderstelde grachten rond de kerk, zoals in Bergeyk, Oerle en Bladel zijn aangetroffen, werden dan ook geen sporen teruggevonden. Wel kon het bestaan van Gilze als nederzetting in de 10e eeuw bevestigd worden. De ouderdom kan a.d.h.v. het vondstmateriaal zelfs met zekerheid worden teruggeschoven naar de 8e of 9e eeuw. De gegevens zijn echter te schaars om over de Merovingische periode met eenzelfde stelligheid uitspraken te doen. Het was niet mogelijk om uit de paalgaten gebouwplattegronden te reconstrueren, ten gevolge van het kleine opgravingsareaal en omvangrijke verstoringen. De meest opvallende vondst betrof een waterput uit de Volle Middeleeuwen. Het aardewerk wijst op bewoning van de 8e tot de 15e eeuw (naar Vermeulen 1996). Vondstmateriaal bestaande uit keramiek en sporen (paalkuilen, waterput) daterend uit de periode Late Middeleeuwen.

⁵ Kort bericht over de opgraving is opgenomen in het Jaarverslag ROB over 1950, p.17.

Tabel 2.4 Onderzoeksmeldingen in en in de directe omgeving van het plangebied

onderzoeksmeldingsnummer	type onderzoek	resultaat	advies
2412239100	Booronderzoek	Verstoorde bodemopbouw	Geen vervolgonderzoek
2303464100	Booronderzoek	Onbekend	Onbekend
2070435100	Bureauonderzoek	Intacte bodemopbouw met esdekken	Booronderzoek
2313240100	Booronderzoek	Verstoorde bodemopbouw	Geen vervolgonderzoek
2266950100	Booronderzoek	Intact plaggendek op laatpleistoceen dekzand	proefsleuvenonderzoek

Van noord naar zuid zijn in de nabije omgeving van het plangebied de volgende onderzoek uitgevoerd:

2412239100 (ten noorden van plangebied): booronderzoek door Aerea Milieu basis van het uitgevoerde verkennende onderzoek is vastgesteld geconcludeerd dat het plangebied tot in de C-horizont verstoord is. Eventueel aanwezige archeologische resten zijn in het bovenliggende cultuurdak opgenomen. Het advies luidt dan ook dat verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk wordt geacht om de voorgenomen bouwwerkzaamheden uit te voeren.⁶

2303464100 (ten noordoosten van plangebied): booronderzoek door Oranjewoud in 2010 in plangebied Versterstraat-Oranjestraat te Gilze.⁷ Geen verdere gegevens bekend.

2070435100 ten oosten van plangebied): bureauonderzoek door BAAC in 2005 voor diverse woningbouwlocaties in de gemeente Gilze en Rijen.⁸ Booronderzoek op 15 verschillende locaties verspreid in de plaats Gilze. Daar waar op basis van bevindingen uit het bureauonderzoek en uit veldinspecties is gebleken dat de bodemopbouw (grotendeels) intact is, wordt een vervolgonderzoek aanbevolen bij toekomstige bodemingrepen.

2313240100 ten zuidoosten van plangebied): booronderzoek aan de Versterstraat te Gilze door ArcheoPro in 2010.⁹ Uit het booronderzoek blijkt dat de bodem binnen het plangebied recent verstoord is tot in de C-horizont. Resten van podzolvorming zijn nergens binnen het plangebied aangetroffen. Evenmin als een intact esdek. De natuurlijk ondergrond bestaat uit stevige zwak zandige leem die slecht waterdoorlatend is. Waarschijnlijk is hier een ophogingspakket opbracht om het plangebied op te hogen en zodoende de nadelige gevolgen van de slechte bodemontwatering te beperken. Het gaat hier derhalve niet om een door geleidelijke plaggenbemesting ontstaan esdek. Waarschijnlijk was het gebied door de slechte bodemontwatering, voor de ophoging nauwelijks geschikt als nederzettingsterrein. Tijdens de oppervlaktekartering zijn verspreid over het terrein slechts drie vondsten

⁶ Conradi & van der Feest, 2013

⁷ Sophie & Arkema, 2010. Oranjewoud-rapport 2010/129 (rapport niet beschikbaar in DANS-EASY)

⁸ Jager, 2005.

⁹ Gegevens overgenomen uit Archis; Deville, T., 2010. Versterstraat 20-22, Gilze; ArcheoPro-rapport 10143. (rapport niet beschikbaar in DANS-EASY)

aangetroffen die allen dateren uit de nieuwe tijd. Het betreft bemestingsaardewerk dat van elders is aangevoerd en dat derhalve niet archeologisch relevant is voor het plangebied. Gezien de verstoring van de bodem en het ontbreken van relevante archeologische indicatoren geven de resultaten van het onderzoek geen aanleiding om archeologisch vervolgonderzoek te adviseren. Evenmin zijn tijdens het onderzoek archeologische resten aangetroffen waarmee tijdens de verdere planvorming of bij de uitvoering van de geplande werkzaamheden rekening zou moeten worden gehouden.

2266950100 (ten zuidoosten van plangebied): booronderzoek uitgevoerd door Becker & Van der Graaf in 2009 voor sloop bestaande bouw en nieuwlocaties in Bolberg te Gilze.¹⁰ De bodemopbouw is intact en bestaat uit een plaggendeek op laat-pleistocene dekzandafzettingen. Geadviseerd is vervolgonderzoek uit te voeren op die plaatsen die bedreigd worden door toekomstige graafwerkzaamheden. Het vervolgonderzoek bestaat uit een proefsleuvenonderzoek.

2.3.3 Archeologische verwachtings- en beleidskaart

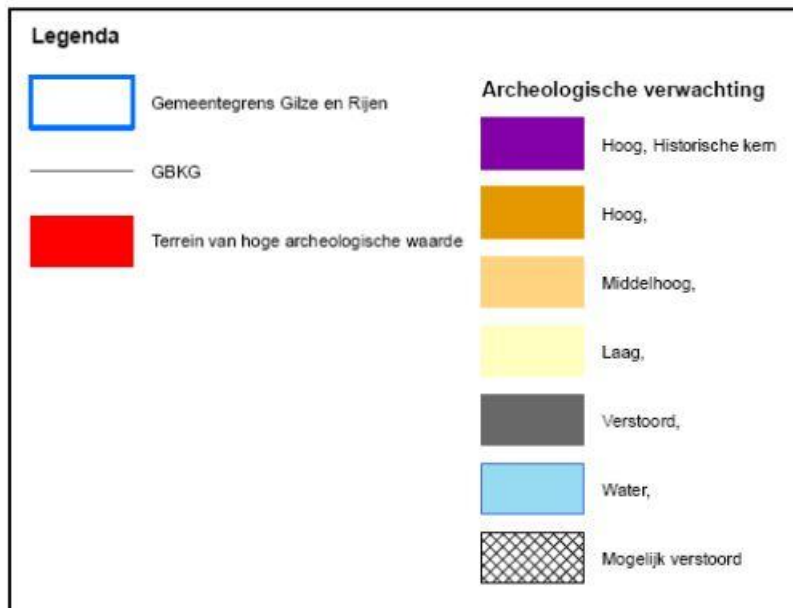
De gemeente Gilze en Rijen heeft een archeologische waarden- en verwachtingskaart en een beleidsadvieskaart vastgesteld (zie afb. 2.2). Op deze kaarten wordt aangegeven welke archeologische waarden aanwezig dan wel te verwachten zijn en of bij bodemingrepen archeologisch onderzoek noodzakelijk is. Bij de archeologische kaarten is een toelichting opgesteld.¹¹ In de toelichting wordt aanbevolen dat “toekomstige uitbreidingen voor wonen en werken rond Gilze een bedreiging kunnen vormen voor het archeologische erfgoed dat hier veelvuldig onder de oude akkers verwacht kunnen worden. Tijdig archeologisch onderzoek kan ervoor zorgen dat waardevolle locaties in het toekomstige plan ingepast kunnen worden.”

¹⁰ De Kramer, 2010.

¹¹ Berkvens & Bosman., 2010.

Afbeelding 2.2 Uitsnede gemeentelijke archeologische waarden- en verwachtingskaart, gemeente Gilze en Rijen (bron: Berkvens et al., 2010)

Het plangebied ligt geheel in de gebied met een hoge archeologische verwachting. Het meest zuidelijke punt van het plangebied ligt nog net in een zone met een hoge archeologische verwachting, historische kern (i.c. de Horst).

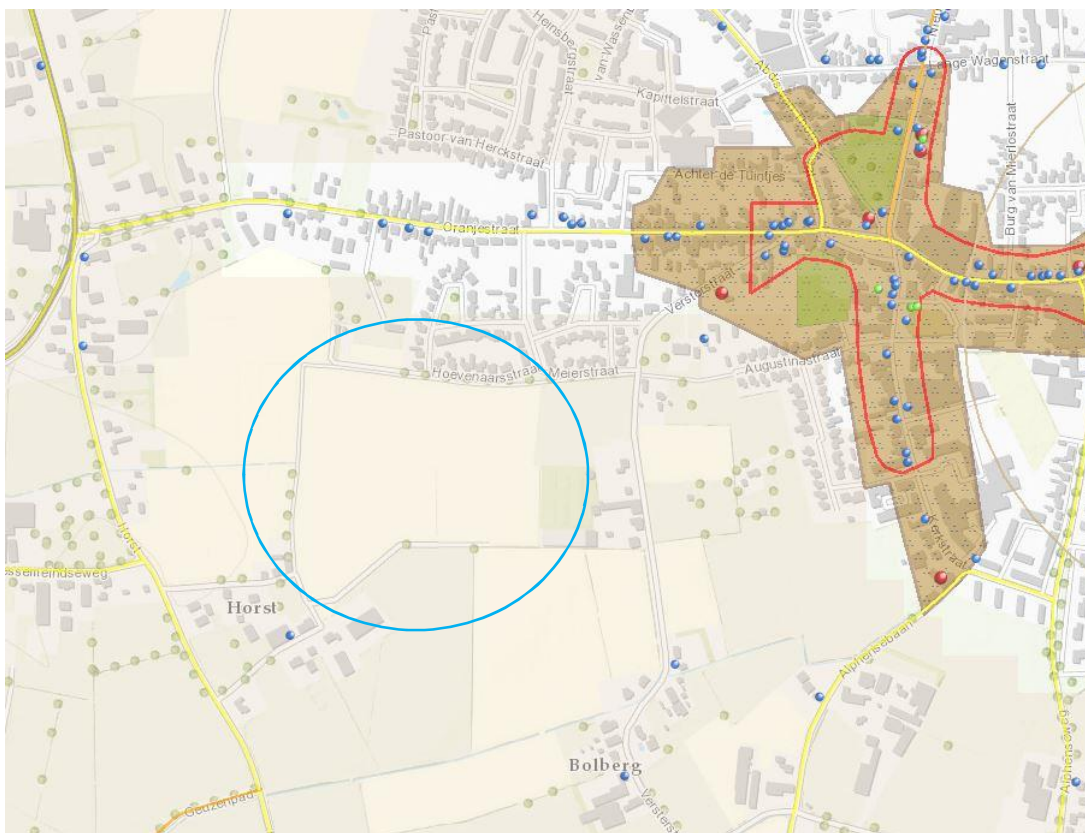
Afbeelding 2.3 Uitsnede archeologische beleidskaart gemeente Gilze en Rijen (bron: Berkvens & Bosman, 2010)

Op basis van de gemeentelijke beleidskaart archeologie ligt het plangebied grotendeels in de zone categorie 4 (gebied met een hoge archeologische verwachting). In deze zone is archeologisch onderzoek vereist bij bodemingrepen die groter zijn dan 500 m² en dieper gaan dan 0,4 m onder maaiveld. Een klein deel van het plangebied (de zuidelijke punt) ligt in categorie 3. Hier is archeologisch onderzoek vereist bij ingrepen die groter zijn dan 250 m² en dieper gaan dan 0,4 m onder maaiveld.

2.3.4 Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)

De Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie Noord Brabant geeft inzicht in de archeologische, historisch-stedenbouwkundige en de historisch-geografische waarden van de regio (zie afb. 2.4).¹² Raadpleging van de CHW heeft geen aanvullende informatie opgeleverd.

Afbeelding 2.4 Uitsnede Cultuurhistorische Waardenkaart Noord Brabant, (plangebied aangegeven met blauwe cirkel)

2.4 Historische situatie en mogelijke verstoringen

De oudste historische vermelding van Gilze dateert uit een oorkonde uit het jaar 992. In die karolingische periode (Vroege Middeleeuwen) bestond Gilze waarschijnlijk uit een kleine op

¹² Geraadpleegd via [http://noord-](http://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8)

[brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8](http://noord-brabant.maps.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=1dab0b45b3234ffa8090a4bc8ae06f8)

een lage heuvel gelegen nederzetting van enkele hoeven/erven omringd door agrarische percelen. Het onderhavige plangebied ligt in dat agrarische gebied buiten het dorp Gilze grenzend aan het buurtschap Horst. Dit toponiem verwijst naar een "met bomen begroeide hoogte" en heeft waarschijnlijk een laatmiddeleeuwse oorsprong.

Opgravingsresultaten uit de kerk van Gilze (zie boven) duiden eveneens op een bewoning vanaf de 8e eeuw. Zeer waarschijnlijk is de plaats Gilze al in de Romeinse tijd bewoond. Gedurende de Middeleeuwen en tot in het begin van de 20e eeuw behield Gilze haar kleinschalige agrarische karakter (zie afb. 2.5).

Afbeelding 2.5 Locatie plangebied op de Topografisch-Militaire Kaart 1850

2.4.1 Oude kaarten, ondergrondse bouwhistorische waarden en mogelijke verstoringen

In de Atlas Leefomgeving zijn alle bekende archeologische en bouwkundige monumenten en historisch-geografische informatie samengebracht in een digitale kaart.¹³ Via deze kaart zijn de bekende cultuurhistorische waarden per gebied te inventariseren. Het raadplegen van de Atlas Leefomgeving heeft voor het plangebied geen aanvullende informatie opgeleverd.

¹³ Geraadpleegd via www.atlasleefomgeving.nl

Raadpleging van de Verstoringsbronnenkaart van de RCE heeft geen aanvullende informatie opgeleverd.¹⁴

¹⁴ <https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Verstoringsbronnenkaart>

3 Gespecificeerde verwachting

Het plangebied ligt in een zone met een enkeerdgronden bestaande uit een sterk humeus plaggendek (mogelijk gelaagd) op de pleistocene dekzandafzettingen. Het plaggendek is waarschijnlijk aangelegd vanaf de Late Middeleeuwen/begin Nieuwe tijd.

De archeologische verwachting voor het plangebied is hoog voor bewoningsresten uit het Laat-Paleolithicum tot en met de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd. Uit het Laat-Paleolithicum en Mesolithicum kunnen resten van tijdelijke kampementen (met grondsporen van haardkuilen, vlakhaarden en water- en afvalkuilen) en concentraties vuursteenvondsten aangetroffen worden in de top van het dekzand onder het plaggendek. Uit de periode daarna (Neolithicum t/m Vroege Middeleeuwen) kunnen resten aangetroffen worden van permanente bewoning in de vorm van boerderijen en erven en mogelijk perceelmarkeringen zoals greppels en sporen van landbewerking (ploegsporen). Vondsten en grondsporen uit deze periode liggen onder het jongere plaggendek en kunnen bestaan uit een cultuurlaag, paalkuilen/-gaten, afvalkuilen, waterputten en vondstmateriaal bestaande uit keramiek, natuursteen, glas, metaal, dierlijk bot, hout. Vanaf de aanleg van het plaggendek kan de top van het dekzand (het toenmalige oppervlak) verstoord zijn geraakt. Archeologische resten (ontginningssporen en/of vondsten) uit de periode eind Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd worden in en hoofdzakelijk in en op het plaggendek verwacht, onder de huidige bouwvoor.

De conserveringscondities voor vondsten van organische materiaal (hout, bot, leer, textiel e.d.) zijn slecht in dergelijke bodems (tenzij bewaard onder de laagste grondwaterstand); de conserveringscondities van anorganisch materiaal (zoals (vuur)steen, aardewerk, bouwkeramiek) zijn doorgaans goed.

4 Conclusie en advies

4.1 Conclusie

Op basis van de bevindingen en resultaten uit het bureauonderzoek wordt hieronder antwoord gegeven op de gestelde onderzoeksvragen:

- *Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig?*

Er zijn in het plangebied geen archeologische resten bekend uit vondstmeldingen of eerder uitgevoerde onderzoeken. Op basis van de landschappelijke situatie kan geconcludeerd worden dat het plangebied op een locatie ligt met een hoge archeologische verwachtingswaarde vanaf de Steentijd (Laat-Paleolithicum-Vroege Bronstijd) tot in de Nieuwe tijd. De aanwezigheid van een plaggendek geldt hierbij als een conserverende factor voor het onderliggende pleistocene dekzand, waarin resten (vondsten en grondsporen) aanwezig kunnen zijn. Het plaggendek zelf kan resten bevatten van ontginningsactiviteiten en mogelijk vondsten uit de periode Late Middeleeuwen-Nieuwe tijd.

- *Is het plangebied voldoende onderzocht. Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek wordt geadviseerd?*

Het bureauonderzoek heeft voldoende gegevens opgeleverd voor de onderbouwing van een hoge archeologische verwachting. Toekomstige bodemingrepen zullen eventuele archeologische resten in het plangebied vernietigen. Derhalve wordt een vervolgonderzoek geadviseerd.

4.2 Advies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek en de aanbevelingen uit relevante publicaties op het gebied van es- en plaggendekken¹⁵ wordt voor het gehele plangebied geadviseerd een vervolgonderzoek uit te voeren in eerste instantie in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO-O verkennend booronderzoek) in combinatie met een oppervlaktekartering (top plaggendek). Het booronderzoek bestaat uit regelmatig over het plangebied verspreide boringen in een driehoeksgrid van 40 x 50 m (in dichtheid overeenkomend met 6 boringen per hectare). In totaal bestaat dit booronderzoek uit 42 boringen. Doel van verkennende booronderzoek is het beschrijven van de bodemopbouw (lithostratigrafie) en het vaststellen van de mate van gaafheid van de opbouw van het plaggendek en van de top van het onderliggende dekzand (podzolering) en het reliëf van het onderliggende pleistocene oppervlak. Hiermee kunnen kansrijke locaties voor archeologische vindplaatsen worden vastgesteld (voor de periode Steentijd zijn dit doorgaans de relatief hogere delen in het landschap en de flanken ervan). De hoogste delen van het pleistocene dekzandlandschap zullen naar verwachting zijn afgetopt (onder andere bij de aanleg en opbouw van het jongere plaggendek); hier is waarschijnlijk alleen sprake van een zogenaamd AC-profiel. Op deze locaties kunnen wel dieper ingegraven sporen nog aanwezig zijn (bijvoorbeeld in de vorm van haard- en andere kuilen). Op de flanken van de hoge delen kan de bodemopbouw meer intact aanwezig zijn (bijvoorbeeld in de vorm van een B-horizont of restant daarvan). Juist deze flanken van hoge delen in het landschap waren geschikt voor tijdelijk jachtkampjes met haardplekken (in de luwte van de

¹⁵ Doesburg et al., 2007.

wind). Met de resultaten uit het verkennend booronderzoek kan het gespecificeerde archeologische verwachtingsmodel uit dit bureauonderzoek worden getoetst en zo nodig worden bijgesteld.

Daar waar op basis van de resultaten uit het verkennend booronderzoek kansrijke locaties worden vastgesteld voor het aantreffen van archeologische resten (bewoningssporen) dient vervolgens een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om deze resten daadwerkelijk op te sporen en te waarderen. Het aantal en de plaatsing van deze proefsleuven is afhankelijk van de resultaten uit het verkennend booronderzoek. Voorafgaand aan dit eventuele proefsleuvenonderzoek zal een Programma van Eisen moeten worden opgesteld dat dient te worden goedgekeurd door de bevoegde overheid (gemeente Gilze en Rijen). Doel van deze tweede fase is het daadwerkelijk opsporen en karteren van archeologische vindplaatsen. Indien archeologische vindplaatsen zijn aangetroffen, zal in een direct een waarderend onderzoek uitgevoerd moeten worden om de aard, datering, omvang (spreiding en diepteligging) en fysieke en inhoudelijke kwaliteit ervan vast te stellen. Het veldonderzoek mondt uit in een waardestellend selectieadvies van de aangetroffen archeologische resten met behulp van een ingevulde scoretabel en een stroomdiagram (KNA –specificatie VS06 en VS07)

Indien bij de uitvoering van de werkzaamheden nadat het archeologisch vooronderzoek is afgesloten en geen vervolgonderzoeken meer noodzakelijk zijn toch onverwacht archeologische resten worden aangetroffen, dan is conform artikel 5.10 en 5.11 van de Erfgoedwet aanmelding van de desbetreffende vondsten bij de minister verplicht (vondstmelding via de bevoegde overheid).

Wij wijzen u erop dat de bevoegde overheid op basis van dit rapport een besluit neemt. De mogelijkheid bestaat dat dit besluit afwijkt van het door ons opgestelde advies.

Literatuurlijst en gebruikte bronnen

Berendsen, H.J.A., 2005 (1997): *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*, Assen.

Berkvens, R. & J. Bosman, 2010. *Gilze en Rijen, van onderaf bekeken. Toelichting op de archeologiekaart*, gemeente Gilze en Rijen. Eindhoven.

Conradi, N.L.A. & N.J.W. van der Feest, 2013. *Archeologisch bureau- en verkennend veldonderzoek, d.m.v. boringen Oranjestraat 100 te Gilze*. Aeres Milieu.

Doesburg, J. , M. de Boer, J. Deeben, B.J. Groenewoudt & T. de Groot, red., 2007. *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland: onderzoek en beleid*. Amersfoort, Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten. Nederlandse Archeologische Rapporten 34.

Jager, S. de, 2005. *Potentiële woningbouwlocaties in Gilde en Rijen (gemeente Gilze en Rijen)*. Archeologisch bureauonderzoek. BAAC-rapport 05.190

Kramer, J. de, 2010. *Archeologisch bureauonderzoek & inventariserend veldonderzoek, verkennende fase Bolberg, Gilze, gemeente Gilze en Rijen*. Becker en Van der Graaf-rapport 872.

Mulder, E.F.J. de, et al., 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.

Digitale bronnen

Actueel Hoogtebestand Nederland : ahn.maps.arcgis.com

Archeologisch Informatiesysteem (Archis): archis.cultureelerfgoed.nl

Bodemkaart van Nederland: www.bodemloket.nl

Historische kaarten, Kadaster, Tijdreis over 200 jaar topografie: www.topotijdreis.nl

CultGis: landschapinnederland.nl/bronnen-en-kaarten/cultgis

Indicatieve Kaart Militair Erfgoed (IKME): www.ikme.nl

Rijksmonumentenregister: <https://rijksmonumentenregister.cultureelerfgoed.nl>

Ruimtelijke plannen: www.ruimtelijkeplannen.nl/web-roo/roo/index

Bijlage 1 – Locatie van het plangebied

Bijlage 2 – Hoogtekaart (AHN2)

Bijlage 3 – Bodemkaart

Bijlage 4 – Bekende archeologische gegevens

122750

123000

123250

123500

123750

124000

395250

395000

394750

394500

394250

394000

393750

395250

395000

394750

394500

394250

394000

393750

2175444100 496262066256100
 2304590100 4156072112806100
 2365810100

2412239100

2040595100 2271607100

16837

37832

432667

2221898100

31264

2100753100

2070435100

2313240100

2266950100

123250

123500

123750

124000

Archeologische gegevens

Laarspad Gilze

Opdrachtgever: RvR
 Projectnummer: 353871

Status: Definitief
 Datum: 19-7-2017
 Schaal: 1:8.399
 Formaat: A4

Getekend: JB

SWECO

Legenda

plangebied

Monumenten

WAARDE

Terrein van archeologische waarde

Terrein van hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde

Terrein van zeer hoge archeologische waarde, beschermd

Wng_point

Onderzoeksmeldingen_vlak

0 80 160 240 320 400 480 meter

© Sweco Nederland B.V. Alle rechten voorbehouden